

УДК 351:631

DOI: <https://doi.org/10.32886/instzak.2020.05.15>

Балян Ануш Валеріївна,
доктор економічних наук, професор,
академік Національної академії аграрних наук,
віце-президент НААН України
ORCID 0000-0003-2190-2022
balianrec@gmail.com

Гришова Інна Юріївна,
доктор економічних наук, професор
Цзянсуського педагогічного університету, КНР
ORCID 0000-0001-6276-7619
6020180146@jsnu.edu.cn

Шабатура Тетяна Сергіївна,
доктор економічних наук, доцент,
доцент кафедри економічної теорії і економіки підприємства
Одеського державного аграрного університету
ORCID 0000-0002-7107-0167
ta_sha77@ukr.net

ДЕРЖАВНІ НАПРЯМИ ПІДТРИМКИ ТА СТИМУЛЮВАННЯ ОРГАНІЧНОГО ВИРОБНИЦТВА

Анотація

Зростаюча невизначеність, спричинена пандемією COVID-19, здійснила безпрецедентний негативний вплив на економіку України. Існує невідкладна необхідність розробки та прийняття на рівні держави дієвих заходів щодо підтримки та стимулювання розвитку органічного виробництва як екологічно-, соціально-, так і економічно-доцільного сектору для національної економіки.

Метою статті є обґрунтування державних напрямків підтримки та стимулювання органічного виробництва в Україні в умовах дії надзвичайної ситуації.

Наукова новизна полягає в наданні рекомендацій щодо державних напрямків, орієнтованих на підтримку та стимулювання розвитку органічного виробництва з метою підвищення якості продовольчих продуктів, раціональне використання земельних ресурсів та охорону навколишнього природного середовища.

Висновки. З метою активізації діяльності у сфері органічного виробництва пріоритетними напрямками державної підтримки та стимулювання визначено: створення Агроекологічних кластерів, розвиток яких сприятиме вирішенню питання активізації можливостей особистих підсобних господарств у виробництві органічної продукції; надання для сільського населення необхідних преференцій, які стимулюватимуть їх до створення та розвитку органічного бізнесу; удосконалення фінансової підтримки фермерських господарств, які є головними виробниками органічної продукції; розробка модельної цільової програми диверсифікації господарської діяльності сільських регіонів з урахуванням зміни клімату; формування інформаційно-консультативної платформи, з метою інформування товаровиробників щодо ефективності впровадження прогресивних технологій, спрямованих на енерго-, ресурсо- і вологозбереження; розробка інвестиційних механізмів, орієнтованих на впровадження інфраструктурних інновацій з урахуванням викликів сьогодення.

Реалізація означених державних напрямків сприятиме не лише формуванню позитивного іміджу країни як виробника високоякісної органічної продукції, а стане платформою для ство-

рення нових робочих місць на сільських територіях, окреслюватиме нові можливості розвитку для малого й середнього агробізнесу та сприятиме нарощенню експортних обсягів готової органічної продукції, а не лише її сировини.

Ключові слова: органічне виробництво, органічна продукція, державна підтримка, напрямки державного стимулювання, пандемія COVID-19, ринок органічної продукції, продовольча безпека.

Balian Anush V.,

doctor of Economics, Professor,
Vice-president of National Academy of Agrarian Sciences,
ORCID 0000-0003-2190-2022
balianrec@gmail.com

Gryshova Inna Yu.,

doctor of Economics, Professor
Jiangsu Normal University, China
ORCID 0000-0001-6276-7619
6020180146@jsnu.edu.cn

Shabatura Tatyana S.,

Doctor of Economics, Associate Professor,
Associate Professor of Economic Theory
and Economics of Enterprise
Odessa State Agrarian University
ORCID 0000-0002-7107-0167
ta_sha77@ukr.net

STATE DIRECTIONS OF SUPPORT AND STIMULATION OF ORGANIC PRODUCTION

Abstract

The growing uncertainty caused by the COVID-19 pandemic has had an unprecedented negative impact on Ukraine's economy. There is an urgent need to develop and adopt at the state level an effective program to support and stimulate the development of organic production as an environmentally, socially, and economically viable sector for the national economy.

***The purpose of the article** is to substantiate the state directions of support and stimulation of organic production in Ukraine in the conditions of emergency.*

***The scientific novelty** is to provide recommendations on government directions aimed at supporting and stimulating the development of organic production in order to improve the quality of food, rational use of land resources and environmental protection.*

***Conclusions.** In order to intensify activities in the field of organic production, the priority areas of state support and incentives are: the creation of agri-environmental clusters, the development of which will help address the issue of activating the capacity of personal farms in the production of organic products; creation of the necessary preferences for the rural population, which will stimulate them to create and develop organic business; improving financial support for farms that are major producers of organic products; development of a model target program for diversification of economic activity in rural areas, taking into account climate change; formation of an information and consulting platform to inform producers about the effectiveness of the implementation of advanced technologies aimed at energy, resource and wet conservation; development of investment mechanisms focused on the implementation of infrastructural innovations taking into account today's challenges.*

The implementation of these state directions will not only contribute to the formation of a positive image of the country as a producer of high quality organic products, but will become a platform for

creating new jobs in rural areas, outline new development opportunities for small and medium agribusiness and increase export volumes of finished organic products. its raw materials.

Key words: *organic production, organic products, government support, areas of government incentives, the COVID-19 pandemic, the organic market, food security.*

Постановка проблеми. Зростаюча невизначеність, спричинена пандемією COVID-19, здійснила безпрецедентний негативний вплив на країни світу та їх ділову активність. Харчова промисловість та агропромисловий сектор, у тому числі виробництво органічної продукції, вже постраждали тією чи іншою мірою. Імпортні матеріали, такі як добрива, посадковий матеріал, комплектуючі тощо, є елементом реального ризику у ланцюзі поставок, а постачання імпортованих інгредієнтів може бути порушене через більш масштабні проблеми в глобальній системі дистрибуції. Інші ключові ресурсні елементи сільського господарства, зокрема робоча сила, також зазнають негативного впливу. Подальші наслідки пандемії через зміни попиту на продовольство, обмеження в логістиці та розриви в ланцюгах постачань, які будуть наростати по мірі розвитку кризової ситуації, провокуватимуть фінансовий тиск на деякі компанії в ланцюзі поставок, що може прямо чи опосередковано вплинути на виробників органічної продукції. З огляду на зазначене та зважаючи на європейську орієнтацію України, існує потреба розробки та прийняття на рівні держави дієвої програми стимулювання розвитку органічного виробництва як екологічно-, соціально-, так і економічно-доцільного напрямку виробничої діяльності [1].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Висвітленню питань державної підтримки розвитку органічного виробництва в Україні присвячені праці вітчизняних і зарубіжних науковців, зокрема: А. В. Баян [2], Є. Ю. Білоусова [3], А. В. Вдовиченка [4], І. Ю. Гришової [5], О. В. Ковальова [6], М. Ф. Кропивка [7], Ю. О. Лупенка [8], М. П. Мартинюка [9], Є. В. Милованова [10], Я. О. Самсонової [11], Х. Віллер, Дж. Лерно [12] та ін. Проте, враховуючи негативні наслідки пандемії COVID-19 на розвиток національної економіки, питання щодо підтримки та стимулювання виробництва органічної продукції з боку державних органів влади вимагають посиленого й більш ґрунтовного дослідження.

Метою статті є дослідження та обґрунтування напрямів державного стимулювання органічного виробництва, враховуючи негативні наслідки пандемії COVID-19.

Виклад основного матеріалу. В європейських країнах та в цілому у світі швидкими темпами розвивається органічне виробництво, адже воно спрямоване на забезпечення споживача безпечною та якісною харчовою продукцією. Сьогодні органічне виробництво – це цілісна система господарювання і виробництва харчових та інших продуктів, яка поєднує в собі найкращі практики, що враховують збереження довкілля, рівень біологічного розмаїття, збереження природних ресурсів, застосування високих стандартів належного утримання тварин та методів виробництва, які відповідають певним вимогам до продуктів, виготовлених із використанням речовин та процесів природного походження. Відтак, різні країни світу, піклуючись про здоров'я та добробут населення, почали розвивати державну політику в цій сфері, шляхом заохочення малих форм підприємництва.

За даними TRACES, Україна є першим постачальником органічної продукції до ЄС на європейському континенті. 70 % загального обсягу імпорту складається в основному з зернових та олійних культур, у тому числі: зернові, крім пшениці та рису (42,8 %), пшениця (28,5 %), олійні – понад 15 % загального імпорту [13]. Головними імпортерами органічної продукції з України в 2019 році були Королівство Нідерланди, Швейцарія, США та Німеччина. Крім ЄС, поставки органічних сільськогосподарських культур, переважно соняшникової олії, сої та кукурудзи, спрямовані у США та Канаду. Втім, незважаючи на переважаючі обсяги реалізації вітчизняної органічної сировини до ЄС, вартість її є доволі низькою, що пов'язано не лише із ставленням ЄС до України як постачальника дешевої сировини, а й за рахунок того, що весь світ закликає до «organic on every table». Саме тому вітчизняним товаровиробникам органічної продукції для того, щоб успішно кон-

курувати на міжнародному ринку та забезпечити підтримку належного рівня конкурентоспроможності, слід повноцінно забезпечувати цей напрямок сільськогосподарського виробництва. Але сьогодні через поширення пандемії COVID-19 всі країни світу зіткнулися з глобальною проблемою у сфері охорони здоров'я, що генерує значні загрози для національних економік. Приблизні збитки для валового внутрішнього продукту України, навіть за сценарієм «низького ступеня важкості», складатимуть приблизно 9 %. А оскільки в Україні 309 100 га земель обробляється під органічну продукцію (0,7 % від усіх сільськогосподарських земель в Україні), де серед 635 органічних операторів 501 є виробниками сільськогосподарської органічної продукції – малими та середніми виробниками аграрної продукції, виникає потреба розробки та впровадження на рівні держави відповідних заходів підтримки та стимулювання розвитку органічного виробництва [1].

Вітчизняний ринок органічної продукції на шляху свого становлення переймає найкращі світові практики виробництва та досвід міжнародного законодавства (насамперед ЄС). Проте створення сільськогосподарських підприємств – виробників органічної продукції відбулося завдяки ентузіазму керівників підприємств і за підтримки іноземних компаній та організацій. Більшість вітчизняних сертифікованих сільськогосподарських господарств, які є виробниками органічної продукції та займають різні площі

під вирощування органічної сільськогосподарської продукції, зосереджені в Одеській, Херсонській, Київській, Полтавській, Вінницькій, Закарпатській, Львівській, Тернопільській, Житомирській областях. У свій час велику роль для вітчизняного органічного ринку відіграли інвестиційні вливання з Німеччини, США, Нідерландів, Швейцарії, Великої Британії, Франції та інших країн. Більш того, українським фахівцям зарубіжні проекти технічної допомоги дали можливість одержати цінні знання та вміння обмінюватися досвідом з іноземними колегами з органічного виробництва.

Наразі Україна, маючи потужний потенціал для виробництва органічної продукції, одержала перспективу повноцінно використовувати багаторічний європейський досвід політики державної підтримки виробництва органічної продукції, вирізнивши найліпші практики та особливості їх пристосування до вітчизняних реалій [5].

Так, на рівні європейських країн розроблено і виконується План дій по запровадженню та поширенню органічного виробництва, а більшість держав має власні національні програми розвитку цього напрямку сільськогосподарської діяльності. Більш того, в європейських країнах перехід до виробництва органічної продукції здійснюється за принципом «крок за кроком» на основі ухваленого алгоритму імплементації частин CAP (Табл. 1).

Таблиця 1

Основні бюджетні асигнування ЄС на перехід до екологічних і кліматичних практик та органічного сільського господарства в рамках програми CAP на 2014 – 2020 рр.

Розподіл бюджету	Млрд євро	До загального бюджету ЄС для сільського господарства, %
Бюджетний розподіл для Першої та Другої частин CAP		
1. Перша частина – Європейський сільськогосподарський фонд гарантування (EAGF) – Витрати та прямі виплати, пов'язані з ринком	312,7	76
2. Друга частина – Європейський сільськогосподарський фонд розвитку сільських територій (EAFRD) – прийнято Європейською Комісією	99,0	24
3. Загальний бюджет ЄС для сільського господарства	411,7	100

4. Загальний національний граничний розмір прямих виплат на 2014 – 2020 рр.	297,6	72,3
5. Екологічна компонента (максимум 30 % прямих платежів {4})	89,3	21,7
Проблеми клімату та навколишнього середовища (Частина друга)		
6. Внесок у вирішення проблем навколишнього середовища та клімату, включаючи органічне сільське господарство (мінімум 30 % від EAFRD {2})	29,7	7,2
Підтримка органічного сільського господарства (виплати на перехідний період та підтримку)		
7. Підтримка органічного сільського господарства у рамках EAFRD – прийнято Європейською комісією	6,3	1,5
8. Загальні державні витрати (ЄС та держави-члени) на підтримку органічного сільського господарства	9,9	-
Загальні видатки на охорону навколишнього середовища та зміни клімату для сільського господарства (Перша та Друга частини)		
9. Бюджет ЄС на перехід до органічного та дружнього до навколишнього середовища сільського господарства {5 + 6}	119,0	28,9

* Джерело: [14]

Важливим сигналом для українських аграріїв на шляху розвитку органічного землеробства було ухвалення у 2013 році Верховною Радою України Закону «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини», в якому визначено правові, економічні, соціальні та організаційні умови ведення органічного сільськогосподарства, вимоги щодо вирощування, виробництва, перероблення, сертифікації, етикетування, перевезення, зберігання та реалізації органічної продукції і сировини. 2018 року прийнято оновлений Закон України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції», який враховує євроінтеграційний вектор руху України та зобов'язання в рамках DCFTA.

Також серед документів, що регламентують діяльність суб'єктів органічного виробництва, слід відзначити: постанову Кабінету Міністрів України від 23.10.2019 р. № 970 «Про затвердження Порядку (детальних правил) органічного виробництва та обігу органічної продукції»; постанову Кабінету Міністрів України від 08.08.2016 р. «Про затвердження Порядку ведення Реєстру виробників органічної продукції (сировини)»; постанову Кабінету Міністрів України від 31.08.2016 р. «Про затвердження Детальних

правил виробництва органічної продукції (сировини) рослинного походження»; наказ Мінагрополітики України від 25.12.2015 р. «Про затвердження державного логотипу для органічної продукції (сировини)» та Стратегію удосконалення механізму управління у сфері використання та охорони земель сільськогосподарського призначення державної власності та розпорядження ними [16].

На жаль, концепція державної програми розвитку органічного виробництва ще не ухвалена, її спрямовано на розв'язання таких екологічних, економічних і соціальних питань, як: зменшення антропогенного навантаження на навколишнє середовище внаслідок ведення сільськогосподарської діяльності; ресурсозбереження та зменшення енергоємності сільськогосподарського виробництва; підвищення конкурентоспроможності української сільськогосподарської продукції на світових ринках; покращення здоров'я працівників сільського господарства та населення в цілому; покращення добробуту сільського населення шляхом диверсифікації діяльності, підвищення рівня зайнятості та розвитку сільських територій; захист прав споживачів [17].

Потреба в забезпеченні відповідного функціонування ринку органічної продукції,

прозорих умов ведення господарської діяльності у сфері виробництва й обігу органічних продуктів передбачена Середньостроковим планом пріоритетних дій Уряду до 2020 року та Планом пріоритетних дій Уряду на 2017 рік, затвердженими розпорядженням Кабінету Міністрів України № 275-р від 3 квітня 2017 року. Встановлено, що цьому значною мірою сприятиме прийняття законопроекту «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» [18].

Сьогодні Міністерство економіки співпрацює з міжнародними проектами, що мають на меті розвиток органічного виробництва, зокрема з:

1) Проектом «Німецько-українська співпраця в галузі органічного землеробства»;

2) Швейцарсько-українською програмою «Розвиток торгівлі з вищою доданою вартістю в органічному та молочному секторах України», що фінансується Швейцарською Конфедерацією та впроваджується Дослідним інститутом органічного сільськогосподарства (FiBL, Швейцарія) у партнерстві із SAFOSO AG (Швейцарія). У рамках цієї програми розроблено проект «Розвиток органічного ринку в Україні», головною метою якого є стимулювання зростання малих та середніх підприємств українського органічного харчового сектору через розвиток органічних та регіональних виробничо-збутових харчових ланцюгів [19];

3) Проектом ЄС «Підтримка впровадження сільськогосподарської та продовольчої політики в Україні»;

4) Швейцарсько-українським проектом «Розвиток органічного ринку в Україні», що впроваджується Дослідним інститутом органічного сільськогосподарства (FiBL, Швейцарія) за фінансової підтримки Швейцарської Конфедерації через Державний секретаріат Швейцарії з економічних питань (SECO).

Спільно з проектом «Німецько-українська співпраця в галузі органічного землеробства» протягом 2017 – 2018 років організовано та проведено п'ять семінарів щодо органічного виробництва для 130 фахівців головних управлінь Держпродспоживслужби та структурних підрозділів ОДА з питань агропромислового розвитку.

У 2019 році проведено два тренінги для фахівців Мінагрополітики, Держпродспожив-

служби, Національного агентства з акредитації України на тему: «Інспекція та контроль органічних операторів», участь в яких взяли 50 фахівців.

Утім, незважаючи на пріоритетність розвитку органічного виробництва в Україні, виходу українських виробників на міжнародні ринки з готовою органічною продукцією заважають численні перешкоди. Найактуальнішими серед них слід вважати: низьку зацікавленість виробників у виробництві готової органічної продукції; перешкоди у залученні інвестиційних потоків; незначну державну фінансову підтримку; недосконалість інфраструктурного та інституційного забезпечення ринку органічної продукції; перешкоди входження на ринок середніх та малих аграрних підприємств.

Наразі за підсумками Національного наукового центру «Інститут аграрної економіки» у січні – березні 2020 року загальні капітальні інвестиції у національну економіку держави склали лише 76,9 млрд. грн., що на 29,0 % менше ніж у минулому році. При цьому обсяги вкладень у сільське господарство, мисливство та надання пов'язаних із ними послуг зменшилися більш ніж на третину: з 10,9 млрд. грн. у I кварталі 2019 року до 7,0 млрд. грн. у січні – березні цього року [20]. Проте така динаміка пов'язана не лише з карантинними обмеженнями, а також із залишковим виділенням бюджетних коштів на інвестиційні заходи у сільському господарстві. Як результат, у сільському господарстві накопичуються й поглиблюються численні проблеми. Основні з них криються в нерозвиненості виробничої інвестиційної та інноваційної інфраструктури, надмірному зносу основних засобів і відсутності умов їх відтворення, недостатній ліквідності інвестицій, невирішеності проблем іпотеки, браку фінансування заходів щодо розвитку шляхової мережі на селі тощо.

Для покращення інвестиційного забезпечення розвитку органічного сільськогосподарства слід сконцентрувати зусилля на реалізації стратегічних та поточних заходів для підвищення ефективності діяльності підприємств, що спеціалізуються на виробництві органічної продукції, створенні відповідних умов для формування ними власних інвестиційних потоків, розробці та запровадженні дієвого механізму державної підтримки

інноваційно-інвестиційної діяльності сільськогосподарських виробників органічної продукції, кардинальному покращенні стану їх кредитного забезпечення та урізноманітненні кредитних інструментів з метою залучення інвестицій у галузь органічного виробництва на довгостроковій основі.

Крім цього, нагальним завданням є створення для сільського населення необхідних преференцій, які стимулювали б їх створювати та розвивати органічний бізнес, що дасть можливість запустити такі механізми розвитку сільських територій, які не лише зменшать негативний вплив наслідків карантину, але й матимуть довготерміновий ефект розвитку сільських територій.

Основою таких змін, як наголошують дослідники, мають стати інфраструктурні інновації з урахуванням викликів сьогодення [21]. Вже нині такі елементи інфраструктури як швидкісний інтернет, інтернет-банкінг, хмарні технології, інноваційні поштові служби дали змогу ефективно організувати велику кількість робочих місць вдома.

У першу чергу, слід зосередити увагу на елементах інфраструктури, які формують комфортні умови проживання (роботи). Нині існує велика кількість інновацій, що можуть швидко, якісно та за помірну ціну вирішити будь-які організаційно-побутові питання.

Інфраструктурні інновації сприятимуть збільшенню сфер диверсифікації зайнятості на сільських територіях та розвитку малого й середнього бізнесу із формуванням локалізованих закритих продовольчих ланцюгів – просування інноваційної концепції слоуфуд (slow food) та крафтового виробництва.

Проте для розвитку органічного виробництва в Україні та підвищення ефективності діяльності вітчизняних виробників органічної продукції, безумовно, вагомою є державна фінансова підтримка. Наразі на регіональному рівні вже існують в цьому напрямку певні напрацювання, проте вони вимагають більш ґрунтовного перегляду та удосконалення. Практичний досвід розвитку деяких регіонів України демонструє підтримку розвитку органічного бізнесу, передбачену в обласних або районних програмах розвитку сільського господарства. Переважно це фінансова підтримка, що передбачає часткове відшкодування вартості послуг у сертифікації виробникам органічної продукції, надання субсидій у перехідний період, часткове відшкодування вартості придбаного насіннєвого матеріалу тощо.

Прикладом може слугувати Одеський регіон, який входить до лідерів по виробництву органічної продукції в Україні. Станом на 14.03.2019 р. в Одеській області діяло 24 оператори органічного виробництва. Для підтримки розвитку галузі органічного виробництва в цьому регіоні реалізуються державні заходи підтримки (Рис. 1) із відповідними джерелами фінансування (Табл. 2). Так, у регіональній Програмі розвитку агропромислового комплексу Одеської області на 2019 – 2023 роки «Аграрна Одещина» передбачені кошти у сумі 2,5 млн грн для надання підтримки у перехідний період господарствам, що вирішили перейти на виробництво органічної продукції.

Рис. 1. Державні напрямки підтримки органічного виробництва в Одеському регіоні

Проте така державна підтримка є досить незначною, а тому не здатна створити необхідні умови для розвитку малого та серед-

нього бізнесу, стимулювати їх до виробництва органічної продукції.

Таблиця 2

Підтримка заходів, спрямованих на запровадження та розвиток органічного сільськогосподарського виробництва в Одеській області

Джерела фінансування	Орієнтовні обсяги фінансування, млн. грн					
	Всього	I етап		II етап		
		2019р.	2020р.	2021р.	2022р.	2023р.
Всього: у т.ч.	2,5	0	0,3	0,5	0,7	1,0
обласний бюджет	2,5	0	0,3	0,5	0,7	1,0

Виникає потреба введення на національному та регіональному рівнях стимулюючих заходів з розвитку Агроекологічних кластерів, створення яких сприятиме вирішенню питання активізації можливостей особистих підсобних господарств до збільшення виробництва сільськогосподарської продукції, особливо в таких трудовитратних галузях, як тваринництво, овочівництво, баштанництво, плодоягідництво, налагодження збуту та переробки продукції, виробленої в господарствах населення. З метою підтримки розвитку Агроекологічних кластерів державою має бути передбачена можливість часткового здешевлення вартості придбання кластерами техніки та устаткування, необхідних для забезпечення їх діяльності.

Пріоритетності набуває також забезпечення інформаційного супроводу з метою інформування товаровиробників щодо досягнень науки, передового досвіду, що сприятиме впровадженню прогресивних технологій, спрямованих на енерго-, ресурсо- і вологозбереження через проведення науково-практичних конференцій, семінарів, нарад, створення та видання посібників, рекомендацій, буклетів, організацію виставково-ярмаркових заходів із метою популяризації та просування виробленої продукції на внутрішньому і світовому ринках тощо.

Вагомою є й модельна цільова програма диверсифікації господарської діяльності районів регіонів з урахуванням зміни клімату. Питання охорони, відтворення та збереження родючості ґрунтів в умовах інтенсивного ведення господарської діяльності надзви-

чайно актуальні. Це має передбачати часткову компенсацію витрат суб'єктів господарювання на створення й утримання сидеральних і чорних парів, полезахисних лісосмуг, гіпсування ґрунтів, консервацію земель, внесення органічних добрив, посів багаторічних трав, сої, зернобобових культур, що сприятиме збереженню та покращенню родючості ґрунтів.

Оскільки основними виробниками органічної продукції є фермерські господарства, то, відповідно, одне з важливих питань полягає у підтримці фермерських господарств та кооперативів. Ефект від роботи АПК є очевидним і значущим для всієї економіки, тому розширення напрямків для малих фермерських господарств, для об'єднань фермерів дозволить їм отримати доступ до додаткових коштів, наростити виробництво сільськогосподарської продукції, оновити виробниче обладнання і загалом стимулювати підприємництво на селі [22]. У цьому напрямку вже мають місце деякі напрацювання. Так, 22 квітня 2020 р. Уряд прийняв постанову «Про внесення змін до Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для надання фінансової підтримки розвитку фермерських господарств», відповідно до якої державна підтримка фермерським господарствам буде реалізуватися за такими напрямками: 1) дотація за утримання від 5-ти корів молочного напрямку продуктивності; 2) бюджетна субсидія на одиницю оброблюваних угідь (1 га) для новостворених фермерських господарств, яка надаватиметься їм для провадження сільськогосподарської діяльності; 3) часткова компенсація

витрат, пов'язаних із наданням дорадчих послуг; 4) відшкодування сільськогосподарським обслуговуючим кооперативам 70 % вартості (без ПДВ) як придбаних техніки та обладнання, так і профінансованих за рахунок банківського кредиту [23].

Метою прийнятої постанови також є розширення доступу фермерських господарств та сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів до державних фінансових ресурсів і створення умов для переходу понад 300 фермерів на органічне виробництво, розвитку понад 400 молочних ферм, збільшення не менше ніж на 10 одиниць кількості кооперативів із переробки сільськогосподарської продукції, стимулювання створення

понад 1780 фермерських господарств, у тому числі особами з числа сільської молоді. Подальші ініціативи з боку держави також мають бути орієнтовані на збалансування попиту та пропозиції на органічну продукцію, розробку відповідного інституційного забезпечення, збільшення обсягів інвестування в органічне виробництво.

Таким чином, подолання негативних наслідків пандемії COVID-19 на розвиток вітчизняного органічного виробництва стимулює мобілізацію з боку держави широкого спектру інструментарію фінансово-грошової, фіскальної політики та стимулюючих заходів (Рис. 2).

Рис. 2. Державні напрямки підтримки та стимулювання органічного виробництва в умовах пандемії COVID-19

* Доповнено авторами на основі джерела [24].

Подальша активізація діяльності підприємств із виробництва органічної продукції можливі за умови розвитку галузі органічного виробництва, координації та поєднання організаційно-економічних і соціальних заходів, а також напрямків економічного стимулювання. Це, у свою чергу, забезпечить прозорий та простий механізм організації органічного виробництва в країні.

Висновки. Одним із завдань держави має бути посилення заходів підтримки та стимулювання розвитку вітчизняного органічного виробництва, що створюватиме необхідні умови для ефективного розвитку органічного виробництва та сприятиме нарощенню конкурентних переваг на міжнародному ринку органічної продукції. У цьому напрямку доцільним є розробка та активізація на національному та регіональному рівнях державних програм розвитку, орієнтованих на підтримку та стимулювання органічного виробництва, раціональне використання земельних ресурсів, підвищення якості продовольства й охорону навколишнього природного середовища. Зазначено, що інструменти державного стимулювання органічного виробництва доцільно згрупувати за правовими, фінансово-інвестиційними, інфраструктурними та інформаційними напрямками. Пріоритетними заходами на регіональному рівні, окрім внесення змін до фіскального регулювання органічного сільського господарства, визначено: стимулювання розвитку Агroeкологічних кластерів, створення яких сприятиме вирішенню питання активізації можливостей особистих підсобних господарств у виробництві органічної продукції; забезпечення інформаційного супроводу з метою інформування товаровиробників щодо досягнень науки, передового досвіду, що сприятиме впровадженню прогресивних технологій, спрямованих на енерго-, ресурсо- і вологозбереження; розробка модельної цільової програми диверсифікації господарської діяльності районів регіонів з урахуванням зміни клімату; підтримка фермерських господарств, які є головними виробниками органічної продукції; створення для сільського населення необхідних преференцій, які стимулювали б їх створювати та розвивати органічний бізнес; впровадження інфраструктурних інновацій з урахуванням викликів сьогодення.

Реалізація означених державних напрямків підтримки та стимулювання вітчизняного органічного виробництва сприятиме не лише формуванню позитивного іміджу країни як виробника високоякісної органічної продукції, а стане платформою для створення нових робочих місць на сільських територіях, окреслюватиме нові можливості розвитку для малого й середнього агробізнесу та сприятиме нарощенню експортних обсягів готової органічної продукції, а не лише її сировини.

Список використаних джерел:

1. Концепція держпрограми розвитку органічного виробництва в Україні. URL: <http://organic.com.ua/konczepczziya-derzh-programi-rozvitku-organichnogo-virobnictva/> (Дата звернення: 10.05.2020).
2. Бальян А. В. Регіональні особливості інвестиційної діяльності в сільському господарстві. *Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва*. 2014. № 84 (2). С. 207–213.
3. Білоусов Є. Ю. Принципи, напрями та механізми державної підтримки розвитку органічного землеробства в Україні. *Молодий вчений*. 2015. № 6. С. 74–77.
4. Вдовиченко А. В. Перспективні напрями державної підтримки органічного сільського господарства в Україні. *АГРОСВІТ*. 2016. № 17. С. 44–49.
5. Гришова І. Ю., Федоркін Д. В. Функціонування механізму управління екологічною безпекою аграрного виробництва. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2018. № 1. С. 59–69. URL: <https://instzak.com/index.php/journal/article/view/21> (Дата звернення: 10.05.2020).
6. Ковальова О. В. Структурно-організаційні чинники та сучасні тенденції розвитку сільськогосподарської кооперації в Україні. *Наукові горизонти*. 2018. № 5 (68), С. 3–11.
7. Кропивко М. Ф., Ковальова О. В. Сутність кластера як новітньої мережевої організації спільної діяльності в агропромисловому виробництві. *Економіка АПК*. 2018. № 6. С. 18–30.
8. Лупенко Ю. О., Кропивко М. Й., Малік М. Ф. Інтеграція та самоорганізація аграрного бізнесу в умовах децентралізації влади. К.: ННЦ ІАЕ, 2015. 444 с.
9. Мартинюк М. П. Державне регулювання органічного виробництва: стан та перспек-

тиви розвитку: *Матеріали доповідей учасників V Міжнародної науково-практичної конференції «Органічне виробництво і продовольча безпека»*. Житомир : ЖНАЕУ, 2017. С. 5–10.

10. Милованов Є. В. Правові засади регулювання органічного виробництва в країнах ЄС. *Економіка АПК*. 2018. № 5 (283). С. 117–125.

11. Самсонова Я. О. Державно-правове забезпечення механізмів стимулювання виробництва органічної продукції. *Проблеми законності*. 2017. Вип. 139. С. 164–175.

12. Willer H., Lernoud J. The World of Organic Agriculture. Statistics and Emerging trends. *FiBL&IFOAM – Organic International*. Germany : Medienhaus Plump, 2018. 348 p.

13. Офіційний веб-сайт Європейського Союзу. URL: https://ec.europa.eu/food/animals/traces_en (Дата звернення: 13.06.2020).

14. Франція: шляхи розширення органічного сільського господарства. *Журнал ORGANIC UA 04'2009*. URL: <http://organic.ua/uk/2010/08/542-francija-shljahy-rozshyrennja-organichnogo-sil'skogo-gospodarstva> (Дата звернення: 01.02.2020).

15. Стратегія розвитку аграрного сектору «3+5» / Міністерство аграрної політики та продовольства України. URL: <http://minagro.gov.ua/node/21439> (Дата звернення: 22.05.2020).

16. Єдина комплексна стратегія розвитку сільського господарства і сільських територій в Україні на 2015–2020 роки. URL: <http://minagro.gov.ua/node/16025> (Дата звернення: 22.05.2020).

17. Концепція держпрограми розвитку органічного виробництва в Україні / Федерація органічного руху в Україні. URL: <http://organic.com.ua/konczepczyia-derzhprogrami-rozvitku-organichnogo-virobnictva/> (Дата звернення: 04.03.2020).

18. Деякі питання удосконалення управління в сфері використання та охорони земель сільськогосподарського призначення державної власності та розпорядження ними : Постанова Кабінету Міністрів України № 413 від 7 червня 2017 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/413-2017-%D0%BF> (Дата звернення: 12.04.2020).

19. Проект «Розвиток органічного виробництва в Україні». URL: <https://ukraine.fibl.org/ua/ua-a-p.html> (Дата звернення: 20.05.2020).

20. У I кварталі 2020 року інвестиції в економіку України скоротилися на 29 %, у сільське господарство – на 35,3 %. Олександр Захарчук. URL: <http://www.iae.org.ua/presscentre/archnews/2865-u-i-kvartali-2020-roku-investytsiyi-v-ekonomiku-ukrayiny-skorotylysy-na-29-u-sil'ske-hospodarstvo-na-353-oleksandr-zakharchuk.html> (Дата звернення: 22.05.2020).

21. Мищак І. М. Проблеми і перспективи законодавчого забезпечення інноваційного розвитку в Україні. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2018. № 6. С. 34–43. <https://doi.org/10.32886/instzak.2018.06.05>

22. Nikoliuk O., Gryshova I., Shestakovska T. The organic production in the context of improving the ecological safety of production of the food industry. *Food Science and Technology*. 2017. Volume 11, No 4. P. 103–111.

23. Уряд визначив напрямки підтримки фермерських господарств та кооперативів. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uryad-viznachiv-napryamki-pidtrimki-fermerskih-gospodarstv-ta-kooperativiv> (Дата звернення: 22.05.2020).

24. Грановська В. Г. Механізми стимулювання розвитку підприємств органічного сектору: адаптація світового досвіду. *Економіка та управління підприємствами*. 2017. № 9. С. 384–390.

References:

1. *Kontseptsiia derzhprohramy rozvytku orhanichnoho vyrobnytstva v Ukraini*. [The concept of the state program for the development of organic production in Ukraine]. URL: <http://organic.com.ua/konczepczyia-derzhprogrami-rozvitku-organichnogo-virobnictva/> (Last accessed: 10.05.2020) [in Ukrainian].

2. Balian, A. V. (2014). Rehional'ni osoblyvosti investytsijnoi diial'nosti v sil's'komu hospodarstvi. [Regional features of investment activity in agriculture]. *Zbirnyk naukovykh prats' Umans'koho natsional'noho universytetu sadivnytstva*, 84 (2), 207–213 [in Ukrainian].

3. Bilousov, Ye. Yu. (2016). Pryntsypy, napriamy ta mekhanizmy derzhavnoi pidtrymky rozvytku orhanichnoho zemlerobstva v Ukraini. [Principles, directions and mechanisms of state support for the development of organic farming in Ukraine]. *Molodyj vchenyj*, 6, 74–77 [in Ukrainian].

4. Vdovychenko, A. V. (2016). Perspektyvni napriamy derzhavnoi pidtrymky orhanichnoho sil's'koho hospodarstva v Ukraini. [Perspective directions of state support of organic agriculture in Ukraine]. *AHROSVIT*, 17, 44–49 [in Ukrainian].
5. Hryshova, I. Yu, Fedorkin, D. V. (2018). Funktsionuvannia mekhanizmu upravlinnia ekolohichnoiu bezpekoiu ahrarnoho vyrobnytstva. [Functioning of the mechanism of management of ecological safety of agricultural production]. *Naukovi zapysky Instytutu zakonodavstva Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 1, 59–69. URL: <https://instzak.com/index.php/journal/article/view/21> (Last accessed: 10.05.2020) [in Ukrainian].
6. Koval'ova, O. V. (2018). Strukturno-orhanizatsijni chynnyky ta suchasni tendentsii rozvytku sil's'kohospodars'koi kooperatsii v Ukraini. [Structural and organizational factors and modern trends in the development of agricultural cooperation in Ukraine]. *Naukovi horyzonty*, 5 (68), 3–11 [in Ukrainian].
7. Kropyvko, M. F., Koval'ova, O. V. (2018). Sutnist' klastera iak novitn'oi merezhevoi orhanizatsii spil'noi diial'nosti v ahropromyslovomu vyrobnytstvi. [The essence of the cluster as the newest network organization of joint activity in agro-industrial production]. *Ekonomika APK*, 6, 18–30 [in Ukrainian].
8. Lupenko, Yu. O., Kropyvko, M. J., Malik, M. F. (2015). *Intehratsiia ta samoorhanizatsiia ahrarnoho biznesu v umovakh detsentralizatsii vlady*. [Integration and self-organization of agrarian business in the conditions of decentralization of power]. Kyiv : NNTs IAE [in Ukrainian].
9. Martyniuk, M. P. (2017). Derzhavne rehuliuвання orhanichnoho vyrobnytstva: stan ta perspektyvy rozvytk. [State regulation of organic production: state and prospects of development]. *Materialy dopovidej uchasnykiv V Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii «Orhanichne vyrobnytstvo i prodovol'cha bezpeka»*, pp. 5–10. Zhytomyr : ZhNAEU [in Ukrainian].
10. Mylovanov, Ye. V. (2018). Pravovi zasady rehuliuвання orhanichnoho vyrobnytstva v krainakh ES. [Legal bases of regulation of organic production in the EU countries]. *Mizhnarodnyj naukovo-vyrobnychyj zhurnal Ekonomika APK*, 5 (283), 117–125 [in Ukrainian].
11. Samsonova, Ya. O. (2017). Derzhavno-pravove zabezpechennia mekhanizmiv stymuliuвання vyrobnytstva orhanichnoi produktsii. [State and legal support of mechanisms to stimulate the production of organic products]. *Problemy zakonnosti*, vyp. 139, 164–175 [in Ukrainian].
12. Willer, H., Lernoud, J. (2018). The World of Organic Agriculture. Statistics and Emerging trends. *FiBL&IFOAM – Organic International*. Germany : Medienhaus Plump.
13. Official website of the European Union URL: https://ec.europa.eu/food/animals/traces_en (Last accessed: 13.06.2020).
14. Frantsiia: shliakhy rozshyrennia orhanichnoho sil's'koho hospodarstva. [France: ways to expand organic agriculture]. *Zhurnal ORGANIC UA*, 04'2009. URL: <http://organic.ua/uk/2010/08/542-francija-shljahy-rozshyrennja-organichnogo-sil'skogo-gospodarstva>. (Last accessed: 01.02.2020) [in Ukrainian].
15. Ministerstvo ahrarnoi polityky ta prodovol'stva Ukrainy. *Stratehiia rozvytku ahrarnoho sektoru «3+5»*. [Strategy for the development of the agricultural sector «3 + 5»]. URL: <http://minagro.gov.ua/node/21439> (Last accessed: 22.05.2020) [in Ukrainian].
16. *Yedyna kompleksna stratehiia rozvytku sil's'koho hospodarstva i sil's'kykh terytorij v Ukraini na 2015–2020 roky*. [The only comprehensive strategy for the development of agriculture and rural areas in Ukraine for 2015–2020]. URL: <http://minagro.gov.ua/node/16025> (Last accessed: 22.05.2020) [in Ukrainian].
17. *Kontseptsiiia derzhprohramy rozvytku orhanichnoho vyrobnytstva v Ukraini. Federatsiia orhanichnoho rukhu v Ukraini*. [The concept of the state program for the development of organic production in Ukraine. Federation of Organic Movement in Ukraine]. URL: <http://organic.com.ua/konczepczyia-derzhprogrami-rozvitku-organichnogo-virobnicztva/> (Last accessed: 04.03.2020) [in Ukrainian].
18. Kabinet Ministriv Ukrainy. (2017). *Deiaki pytannia udoskonalennia upravlinnia v sferi vykorystannia ta okhorony zemel' sil's'kohospodars'koho pryznachennia derzhavnoi vlasnosti ta rozporiadzhennia nymy: Postanova № 413*. [Some issues of improving the management in the field of use and protection of state-owned agricultural lands and their disposal]. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/413-2017-%D0%BF> (Last accessed: 12.04.2020) [in Ukrainian].

19. *Proekt «Rozvytok orhanichnoho vyrobnytstva v Ukraini»*. [Project «Development of organic production in Ukraine»]. URL: <https://ukraine.fibl.org/ua/ua-a-p.html> (Last accessed: 20.05.2020) [in Ukrainian].

20. Oleksandr Zakharchuk. *U I kvartali 2020 roku investytsii v ekonomiku Ukrainy skorotylysia na 29 %, u sil's'ke hospodarstvo – na 35,3 %*. [In the first quarter of 2020, investments in the economy of Ukraine decreased by 29%, in agriculture – by 35.3%]. URL: <http://www.iae.org.ua/presscentre/archnews/2865-u-i-kvartali-2020-roku-investytsiyi-v-ekonomiku-ukrayiny-skorotylysya-na-29-u-sil'ske-hospodarstvo-na-353-oleksandr-zakharchuk.html> (Last accessed: 22.05.2020) [in Ukrainian].

21. Myshchak, I. M. (2018). Problems and prospects of legislative support of innovation development in Ukraine. *Scientific Papers of the Legislation Institute of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 6, 34–43. <https://doi.org/10.32886/instzak.2018.06.05> [in Ukrainian].

22. Nikoliuk, O., Gryshova, I., Shestakovska, T. (2017). The organic production in the context of improving the ecological safety of production of the food industry. *Food Science and Technology*, vol. 11, 4, 103–111 [in Ukrainian].

23. *Uriad vyznachyv napriamky pidtrymky fermers'kykh hospodarstv ta kooperatyviv*. [The government has identified areas of support for farms and cooperatives]. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uryad-viznachiv-napryamki-pidtrimki-fermerskih-gospodarstva-kooperativiv> (Last accessed: 22.05.2020) [in Ukrainian].

24. Hranovs'ka, V. H. (2017). *Mekhanizmy stymuliuvannia rozvytku pidpryemstv orhanichnoho sektoru: adaptatsiia svitovoho dosvidu*. [Mechanisms for stimulating the development of organic sector enterprises: adaptation of world experience]. *Ekonomika ta upravlinnia pidpryemstvamy*, 9, 384–390 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 25 червня 2020 р.